

PROCJENA STRAHA OD OCJENJIVANJA

Amna BAJRAMOVIĆ, Edita VUKOVIĆ i Harun HERCEG

UDK 159.9
371.26

SAŽETAK: Strah od ocjenjivanja je tematika koja je u školstvu uvijek aktualna i prisutna. U kojoj mjeri i na koji način se ispoljava strah od ocjenjivanja kod učenika osnovne i srednje škole, na osnovu procjene nastavnika i profesora predmetne nastave je i tema ovog istraživanja.

Metoda ovog rada je provođenje anketiranja nastavnika/profesora predmetne nastave u osnovnoj školi u Travniku i srednjoj školi u Jajcu. U pitanju je transversalno istraživanje. Ispitanici su dobrovoljno sudjelovali u istraživanju. Instrument istraživanja pored osnovnih podataka o ispitanicima sadrži skaler procjene od 21 dio (item) o strahu od ocjenjivanja, koji je podijeljen na tri subskale o psihosomatskim reakcijama, strahu od neuspjeha i socijalnoj devalvaciji.

Rezultati istraživanja pokazuju da je strah od ocjenjivanja prisutan kod učenika u značajnoj mjeri, ali i da su sva tri oblika ispoljavanja straha od ocjenjivanja: psihosomatske reakcije, strah od neuspjeha i socijalna devalvacija prisutniji, odnosno izraženiji kod učenika srednje škole u odnosu na učenike koji pohađaju osnovnu školu, uz 99% pouzdanosti.

Zaključak je da bi trebalo naći način da se ublaži strah od ocjenjivanja prvenstveno kod učenika srednje škole u odnosu na učenike osnovne škole u predmetnoj nastavi.

Naš prijedlog za nova istraživanja je veći broj ispitanika, da se uporede učenici u razrednoj i predmetnoj nastavi, da se u analizu uključe spol učenika i njihov školski uspjeh da bi se pronašlo adekvatno rješenje za ublažavanje straha od ocjenjivanja kod učenika.

Ključne riječi: strah, ocjenjivanje, učenici, nastavnici, škola.

Uvod

Da bi se adekvatno pristupilo ovoj tematici potrebno je na samom početku definisati strah. Prema tome, "strah je primarna emocija koju odlikuje snažno neprijatno uzbuđenje, nastaje usljed opažanja ili očekivanja stvarne ili zamišljene opasnosti, ili ozbiljne prijetnje pred kojom je organizam nemoćan. Strah je urođena, genetski programirana adaptivna reakcija na prijeteci ili bolan stimulus. Na subjektivnom planu, strah je neprijatno osjećanje uznemirenosti, ugroženosti i bespomoćnosti. Na fiziološkom planu, ispoljava se u ubrzanom radu srca, porastu tonusa

mišića, povišenom krvnom pritisku, povećanom lučenju adrenalina, potrebi za mokrenjem, znojenju, ubrzanom disanju, sušenju usta itd. Na planu ponašanja, manifestuje se karakterističnim držanjem tijela koje je odmaknuto od izvora opasnosti, bljedilom, drhtanjem, oči su širom otvorene, zjenice se šire itd. Strah je normalna i biološki svrsishodna reakcija na opasnost, čiji je smisao da pripremi organizam za bjekstvo iz ugrožavajuće situacije, skrivanje od opasnosti ili za odbranu." (Žarko Trebješanin, 2008)

Predmet ovog pedagoškog istraživanja su stavovi procjene nastavnika i profesora predmetne nastave

o strahu od ocjenjivanja učenika osnovne i srednje škole. Jedno od istraživanja koje se bavi problemom straha učenika je istraživanje koje je sprovedla Bojana Čoso 2012. godine pri čemu je u ispitivanju sudjelovalo 148 učenika petog i šestog razreda O.Š. "Zamet" u Rijeci. Zatim, istraživanje o strahu od ocjenjivanja je provela i Marina A. Zubac 2011. godine na uzorku od 212 učenika četvrtih razreda srednjih škola u Čitluku i Ljubuškom. Još jedno istraživanje o strahu od školskog neuspjeha je provedeno 2004. godine na uzorku od 6395 učenika srednjih škola u Hrvatskoj, a proveli su ga Petar Bezinović i Zrinka Ristić Dedić.

Cilj istraživanja je dolazak do saznanja o aktuelnom stanju kada je u pitanju strah učenika od ocjenjivanja koji se ispoljava, kako putem psihosomatskih reakcija i socijalne devalvacije tako i kroz strah od neuspjeha, pomoću ispitivanja stavova procjene nastavnika i profesora predmetne nastave uz komparaciju na osnovu toga da li je u pitanju osnovna ili srednja škola, odnosno, da li su u pitanju nastavnici ili profesori predmetne nastave, da bi se u konačnici usmjerili na pronalazak načina za ublažavanje simptoma straha od ocjenjivanja koji predstavlja značajnu otežavajuću okolnost, prvenstveno za učenike, ali i za nastavnike odnosno profesore.

Bitno je napomenuti i činjenicu da je strah od ocjenjivanja negativna emocija koja ima značajan utjecaj na motivaciju učenika kako osnovne tako i srednje škole, a time i na njihovu uspješnost u školi koja se u školskom periodu vrlo često izjednačava sa uspješnošću općenito.

1. Metoda rada

1.1. Postupci (procedure)

Postupci, odnosno procedure u provođenju ovog istraživanja su sljedeći:

1. ranije pripremljene isprintane materijale za anketiranje, odnosno instrument istraživanja smo u zbornici, za vrijeme trajanja velikog odmora, podijelili svojim kolegama, odnosno nastavnicima/profesorima predmetne nastave uz molbu da svojim učešćem doprinesu ovom istraživanju
2. ispitanici su samostalno bez razgovora i konsultacija sa ostalima, svako za sebe, ispunjavali anketu koja se odnosi na procjenu straha od ocjenjivanja
3. mi, kao testatori smo po dolasku dali kratke upute i objašnjenje o istraživanju i ispunjavanju ankete, s tim da smo već ranije najavili ovu anketu

4. anketiranje je provedeno u osnovnoj školi u Travniku i srednjoj školi u Jajcu, koje smo izabrali namjerno zbog pogodnosti, a grupe su predstavljene tako da je u osnovnoj školi anketirano 16, a u srednjoj 25 ispitanika, zbog toga što ih je toliko prisustvovalo u zbornici prilikom anketiranja, odnosno nisu ranije određene grupe u smislu broja ispitanika
5. ispunjavanje instrumenta istraživanja zajedno sa početnim uputama je trajalo 10 minuta, da se ne bi ometala nastava, uz napomenu da je obim instrumenta u skladu sa pomenutim vremenom
6. u pitanju je transverzalno istraživanje.

1.2. Uzorak istraživanja

Populacija iz koje je definisan uzorak su nastavnici/profesori predmetne nastave, osnovnih i srednjih škola na području dvije općine Srednjobosanskog kantona. Uzorak za ovo istraživanje je namjerni i prigodni. Nastavnici i profesori predmetne nastave su ispitanici ovog istraživanja kojim je obuhvaćena po jedna osnovna i srednja škola, po bosanskom i hrvatskom nastavnom planu i programu respektivno.

Anketiranje se odnosi na osnovnu školu u Travniku gdje se nastava odvija po bosanskom nastavnom planu i programu i srednju školu u Jajcu u kojoj se primjenjuje hrvatski nastavni plan i program, a ukupan broj ispitanika je 41 nastavnik, odnosno profesor predmetne nastave, od toga 16 (39,00%) iz osnovne i 25 (61,00%) ispitanika iz srednje škole. Struktura uzorka se razlikuje i s aspekta spola i radnog staža ispitanika, pa prema tome, u uzorku je bilo 12 (29,30%) nastavnika/profesora i 29 (70,70%) nastavnica/profesorica, a kada je u pitanju radni staž 3 (7,30%) nastavnika/profesora koji imaju od 0 do 5 godina radnog staža, po 11 (26,80%)

ispitanika koji imaju od 6 do 10, odnosno od 11 do 15 godina radnog staža, 7 (17,10%) s radnim stažem od 16 do 20 godina, 5 (12,20%) s radnim stažem od 21 do 30 godina i 4 (9,80%) s preko 30 godina radnog staža.

1.3. Instrument

Skaler procjene za nastavnike na temu procjena straha od ocjenjivanja je instrument istraživanja koji se sastoji od tri subskale i to koje se odnose na: psihosomatske reakcije, strah od neuspjeha i socijalnu devalvaciju. Provjerena je pouzdanost instrumenta istraživanja u cjelini, ali i po pojedinim subskalama pomoću Cronbach's Alpha koeficijenta koji za cijeli instrument odnosno za 21 ajtem iznosi 0,95 i potvrđuje odličnu internu konzistenciju odnosno vrlo visoku pouzdanost.

Pored osnovnih podataka o ispitanicima, kao što su škola (osnovna/srednja), spol i godine radnog staža, potrebno je odgovoriti na 21 ajtem na skali procjene koja ima pet stepeni ponuđenih odgovora frekventnosti. Ajtemi se odnose na psihosomatske reakcije (8 ajtema), strah od neuspjeha (8 ajtema) i socijalnu devalvaciju (5 ajtema), što u konačnici omogućava da se izvrši procjena straha od ocjenjivanja.

Skaler procjene ima pet opcija ponuđenih odgovora kojima ispitanici izražavaju stepen frekventnosti za svaki ajtem, a to su: nikad, nimalo ne vrijedi za mene; ponekad, malo vrijedi za mene; srednje ili 50%, osrednje vrijedi za mene; često, pretežno vrijedi za mene; i uvijek, u potpunosti vrijedi za mene.

1.4. Statistička analiza

Izbor metode za ovo istraživanje je deskriptivna, uz tehniku skaliranja na osnovu skalera procjene za nastavnike/profesore, uz statističku obradu i prezentaciju prikupljenih podataka pomoću statističkog programa SPSS 22.0 putem obračuna kao što su: deskriptivna statistika uključujući i frekvencije i t – test za nezavisne uzorke.

2. Rezultati istraživanja

Tabela 1. *Relativne frekvencije i osnovna deskriptivna statistika za psihosomatske reakcije za učenike osnovne škole*

Psihosomatske reakcije	nikad, nimalo	ponekad malo	srednje 50%	često, pretežno	uvijek u potpunosti	N	Σ	M	SD
1. Primijetim da se za vrijeme ispitivanja učenici zacrvene.	25,00	68,75	6,25	0,00	0,00	16	29	1,81	0,54
2. Primijetim da dok traje ispitivanje kod učenika srce ubrzano lupa.	81,25	18,75	0,00	0,00	0,00	16	19	1,19	0,40
3. Primijetim da se kada odgovaraju za ocjenu ili rješavaju test kod učenika znoje dlanovi.	56,25	43,75	0,00	0,00	0,00	16	23	1,44	0,51
4. Primijetim da za vrijeme ispitivanja kod učenika ruke obavezno drhte.	68,75	31,25	0,00	0,00	0,00	16	21	1,31	0,48
5. Primijetim da za vrijeme ispitivanja učenici imaju mučninu.	68,75	31,25	0,00	0,00	0,00	16	21	1,31	0,48
6. Primijetim da se za vrijeme ispitivanja učenici više znoje.	25,00	75,00	0,00	0,00	0,00	16	28	1,75	0,45
7. Primijetim da učenici noć prije ispitivanja nisu dovoljno spavali.	50,00	50,00	0,00	0,00	0,00	16	24	1,50	0,52
8. Primijetim da kad pomisle na ocjenjivanje učenici imaju neku mučninu u stomaku.	62,50	37,50	0,00	0,00	0,00	16	22	1,38	0,50

Češće ispoljene psihosomatske reakcije učenika osnovne škole u smislu straha od ocjenjivanja, na osnovu stavova nastavnika predmetne nastave su sljedeće: za vrijeme ispitivanja učenici se zacrvene, više se znoje za vrijeme ispitivanja, na učenicima osnovne škole je primjetno da noć prije ispitivanja nisu dovoljno spavali, a rjeđe ispoljene psihosomatske

reakcije učenika osnovne škole su da dok traje ispitivanje kod učenika srce ubrzano lupa, da za vrijeme ispitivanja učenici imaju mučninu, kao i da za vrijeme ispitivanja učenicima drhte ruke.

Interesantno je da za učenike osnovne škole kada su u pitanju psihosomatske reakcije kojima se ispoljava strah od ocjenjivanja, prema

procjeni nastavnika predmetne nastave nijedna od navedenih psihosomatskih reakcija nije primjetna uvijek odnosno u potpunosti niti često odnosno pretežno. Najfrekventniji odgovori su zapravo nikad/nimalo i ponekad/malo za ispoljavanje psihosomatskih reakcija u smislu straha od ocjenjivanja za učenike osnovne škole.

Tabela 2. *Relativne frekvencije i osnovna deskriptivna statistika za psihosomatske reakcije za učenike srednje škole*

Psihosomatske reakcije	nikad, nimalo	ponekad malo	srednje 50%	često, pretežno	uvijek u potpunosti	N	Σ	M	SD
1. Primijetim da se za vrijeme ispitivanja učenici zacrvene.	12,00	16,00	16,00	40,00	16,00	25	83	3,32	1,28
2. Primijetim da dok traje ispitivanje kod učenika srce ubrzano lupa.	24,00	32,00	32,00	12,00	0,00	25	58	2,32	0,99
3. Primijetim da se kada odgovaraju za ocjenu ili rješavaju test kod učenika znoje dlanovi.	0,00	28,00	12,00	56,00	4,00	25	84	3,36	0,95
4. Primijetim da za vrijeme ispitivanja kod učenika ruke obavezno drhte.	0,00	32,00	24,00	36,00	8,00	25	80	3,20	1,00
5. Primijetim da za vrijeme ispitivanja učenici imaju mučninu.	4,00	36,00	36,00	20,00	4,00	25	71	2,84	0,94
6. Primijetim da se za vrijeme ispitivanja učenici više znoje.	0,00	32,00	24,00	20,00	24,00	25	84	3,36	1,19
7. Primijetim da učenici noć prije ispitivanja nisu dovoljno spavali.	12,00	24,00	20,00	36,00	8,00	25	76	3,04	1,21
8. Primijetim da kad pomisle na ocjenjivanje učenici imaju neku mučninu u stomaku.	4,00	28,00	28,00	24,00	16,00	25	80	3,20	1,15

Češće ispoljene psihosomat-ske reakcije učenika srednje škole u smislu straha od ocjenjivanja, na osnovu stavova profesora predmet-ne nastave su sljedeće: kada odgo-varaju za ocjenu ili rješavaju test

kod učenika se znoje dlanovi, za vrijeme ispitivanja učenici se više znoje, kao i da se za vrijeme ispi-tivanja učenici srednje škole zacrv-vene, dok su rjeđe ispoljene sljede-će psihosomatske reakcije učenika

srednje škole: dok traje ispitivanje kod učenika srce ubrzano lupa je rijetka reakcija, kao i da za vrijeme ispitivanja učenici imaju mučninu i da noć prije ispitivanja nisu do-voljno spavali.

Tabela 3. *Provjera statističke značajnosti za psihosomatske reakcije učenika po procjeni nastavnika/profesora predmetne nastave u osnovnoj i srednjoj školi*

Psihosomatske reakcije	t-test	p	MD
1. Primijetim da se za vrijeme ispitivanja učenici zacrvene.	-5,19	0,00	-1,51
2. Primijetim da dok traje ispitivanje kod učenika srce ubrzano lupa.	-5,10	0,00	-1,13
3. Primijetim da se kada odgovaraju za ocjenu ili rješavaju test kod učenika znoje dlanovi.	-8,38	0,00	-1,92
4. Primijetim da za vrijeme ispitivanja kod učenika ruke obavezno drhte.	-8,10	0,00	-1,89
5. Primijetim da za vrijeme ispitivanja učenici imaju mučninu.	-6,84	0,00	-1,53
6. Primijetim da se za vrijeme ispitivanja učenici više znoje.	-6,14	0,00	-1,61
7. Primijetim da učenici noć prije ispitivanja nisu dovoljno spavali.	-5,63	0,00	-1,54
8. Primijetim da kad pomisle na ocjenjivanje učenici imaju neku mučninu u stomaku.	-6,95	0,00	-1,82

Na osnovu izračunavanja vrijed-nosti t – testa, njegove statističke značajnosti i razlike aritmetičkih sredina, može se zaključiti (na nivou $p \leq 0,01$) da su sve psihosomatske re-akcije statistički značajno izraženije kod učenika srednje škole u odnosu

na učenike osnovne škole, na osno-vu mišljenja nastavnika/profesora predmetne nastave, a posebno ispo-ljavanje straha od ocjenjivanja putem znojenja dlanova prilikom odgova-ranja za ocjenu ili prilikom rješava-nja testa, zatim kod učenika srednje

škole za vrijeme ispitivanja drhtanje ruku je češća psihosomatska reakci-ja nego kod učenika osnovne škole, kao i da kada pomisle na ocjenjiva-nje učenici srednje škole češće imaju neku mučninu u stomaku nego uče-nici osnovne škole.

Tabela 4. *Relativne frekvencije i osnovna deskriptivna statistika za strah učenika od neuspjeha u osnovnoj školi*

Strah od neuspjeha	nikad, nimalo	ponekad malo	srednje 50%	često, pretežno	uvijek u potpunosti	N	Σ	M	SD
9. Primijetim da učenici uvijek imaju strah od testiranja.	6,25	75,00	12,50	6,25	0,00	16	35	2,19	0,65
10. Primijetim da kada imaju tremu učenici sve zaborave i ništa ne znaju.	18,75	62,50	18,75	0,00	0,00	16	32	2,00	0,63
11. Primijetim da prije testiranja učenici stalno misle na to šta će biti ako ne polože.	50,00	50,00	0,00	0,00	0,00	16	24	1,50	0,52
12. Primijetim da se kad odgovaraju usmeno učenicima ukoče vilice i napnu mišići.	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	16	16	1,00	0,00
13. Primijetim da učenici ne vole ispitivanja i da ih i najlakši ispit plaši.	18,75	81,25	0,00	0,00	0,00	16	29	1,81	0,40
14. Primijetim da se učenici ne boje ni greške ni slabih ocjena. (R)	0,00	6,25	0,00	50,00	43,75	16	27	1,69	0,79
15. Primijetim da je učenike strah da neće položiti godinu.	75,00	18,75	6,25	0,00	0,00	16	21	1,31	0,60
16. Primijetim da se učenici na testovima plaše da neće imati dovoljno vremena da odgovore na sva pitanja i da će zato dobiti slabu ocjenu.	50,00	50,00	0,00	0,00	0,00	16	24	1,50	0,52

Strah od neuspjeha kao sastavni dio straha od ocjenjivanja učenici osnovne škole češće ispoljavaju u vidu straha od testiranja, zatim kada imaju tremu učenici sve zaborave i

ništa ne znaju, kao i da nastavnici primijete da učenici ne vole ispitivanja i da ih i najlakši ispit plaši, dok oblik ispoljavanja straha od neuspjeha na način da kada odgovaraju

usmeno učenicima se ukoče vilice i napnu mišići nije prisutan kod učenika osnovne škole i rjeđe prisutan oblik je da je učenike strah da neće položiti godinu.

Tabela 5. *Relativne frekvencije i osnovna deskriptivna statistika za strah učenika od neuspjeha u srednjoj školi*

Strah od neuspjeha	nikad, nimalo	ponekad malo	srednje 50%	često, pretežno	uvijek u potpunosti	N	Σ	M	SD
9. Primijetim da učenici uvijek imaju strah od testiranja.	0,00	0,00	12,00	36,00	52,00	25	110	4,40	0,71
10. Primijetim da kada imaju tremu učenici sve zaborave i ništa ne znaju.	0,00	20,00	4,00	56,00	20,00	25	94	3,76	1,01
11. Primijetim da prije testiranja učenici stalno misle na to šta će biti ako ne polože.	0,00	28,00	16,00	20,00	36,00	25	91	3,64	1,25
12. Primijetim da se kad odgovaraju usmeno učenicima ukoče vilice i napnu mišići.	16,00	36,00	44,00	4,00	0,00	25	59	2,36	0,81
13. Primijetim da učenici ne vole ispitivanja i da ih i najlakši ispit plaši.	4,0	32,00	36,00	24,00	4,00	25	73	2,92	0,95
14. Primijetim da se učenici ne boje ni greške ni slabih ocjena. (R)	16,00	52,00	20,00	12,00	0,00	25	93	3,72	0,89
15. Primijetim da je učenike strah da neće položiti godinu.	0,00	40,00	16,00	36,00	8,00	25	78	3,12	1,05
16. Primijetim da se učenici na testovima plaše da neće imati dovoljno vremena da odgovore na sva pitanja i da će zato dobiti slabu ocjenu.	0,00	12,00	12,00	24,00	52,00	25	104	4,16	1,07

Strah od neuspjeha kao sastavni dio straha od ocjenjivanja učenici srednje škole češće ispoljavaju u vidu straha od testiranja kao što je navedeno i za učenike osnovne

škole, zatim učenici na testovima se plaše da neće imati dovoljno vremena da odgovore na sva pitanja i da će zato dobiti slabu ocjenu, dok su rjeđi oblici ispoljavanja straha

od neuspjeha da kada odgovaraju usmeno učenicima se ukoče vilice i napnu mišići i da učenici srednje škole ne vole ispitivanja i da ih i najlakši ispit plaši.

Tabela 6. *Provjera statističke značajnosti za strah učenika od neuspjeha po procjeni nastavnika/profesora predmetne nastave u osnovnoj i srednjoj školi*

Strah od neuspjeha	t-test	p	MD
9. Primijetim da učenici uvijek imaju strah od testiranja.	-10,05	0,00	-2,21
10. Primijetim da kada imaju tremu učenici sve zaborave i ništa ne znaju.	-6,85	0,00	-1,76
11. Primijetim da prije testiranja učenici stalno misle na to šta će biti ako ne polože.	-7,58	0,00	-2,14
12. Primijetim da se kad odgovaraju usmeno učenicima ukoče vilice i napnu mišići.	-8,39	0,00	-1,36
13. Primijetim da učenici ne vole ispitivanja i da ih i najlakši ispit plaši.	-5,13	0,00	-1,11
14. Primijetim da se učenici ne boje ni greške ni slabih ocjena. (R)	-7,43	0,00	-2,03
15. Primijetim da je učenike strah da neće položiti godinu.	-6,98	0,00	-1,81
16. Primijetim da se učenici na testovima plaše da neće imati dovoljno vremena da odgovore na sva pitanja i da će zato dobiti slabu ocjenu.	-10,66	0,00	-2,66

Na osnovu izračunavanja vrijednosti t – testa, njegove statističke značajnosti i razlike aritmetičkih sredina,

može se zaključiti (na nivou $p \leq 0,01$) da su svi navedeni oblici straha od neuspjeha statistički značajno izraženiji

kod učenika srednje škole u odnosu na učenike osnovne škole, na osnovu mišljenja nastavnika/profesora predmetne

nastave, a posebno ispoljavanje straha od ocjenjivanja kroz strah učenika da neće imati dovoljno vremena na

testovima da odgovore na sva pitanja i da će zato dobiti slabu ocjenu, zatim učenici srednje škole imaju strah od

testiranja općenito, i prije testiranja razmišljaju šta će biti ako ne polože češće nego učenici osnovne škole.

Tabela 7. Relativne frekvencije i osnovna deskriptivna statistika za socijalnu devaluaciju učenika osnovne škole

Socijalna devaluacija	nikad, nimalo	ponekad malo	srednje 50%	često, pretežno	uvijek u potpunosti	N	Σ	M	SD
17. Primijetim da je učenike strah da će pogriješiti na testu i dobiti slabu ocjenu i da će im se zbog toga svi smijati.	12,50	50,00	31,25	6,25	0,00	16	37	2,31	0,79
18. Primijetim da je učenike strah da pred razredom ne ispadnu glupi više nego da će dobiti slabu ocjenu.	6,25	43,75	43,75	6,25	0,00	16	40	2,50	0,73
19. Primijetim da se učenici boje da će nešto "lupiti" ili "provaliti" pred razredom, pa će dobiti slabu ocjenu i da će im se zbog toga svi smijati.	6,25	31,25	43,75	18,75	0,00	16	44	2,75	0,86
20. Primijetim da se učenici ne vole isticati u razredu i da čekaju da ih nastavnik prozove.	12,50	56,25	31,25	0,00	0,00	16	35	2,19	0,65
21. Primijetim da učenici znaju da će neki dobiti bolje ocjene od njih.	37,50	62,50	0,00	0,00	0,00	16	26	1,62	0,50

Socijalna devaluacija kao sastavni dio straha od ocjenjivanja kod učenika osnovne škole se najviše ispoljava u smislu straha učenika da će

nešto "lupiti" ili "provaliti" pred razredom, pa će dobiti slabu ocjenu i da će im se zbog toga svi smijati, straha da pred razredom ne ispadnu

glupi više nego da će dobiti slabu ocjenu dok je rjeđe ispoljena kroz znanje učenika da će neki dobiti bolje ocjene od njih.

Tabela 8. Relativne frekvencije i osnovna deskriptivna statistika za socijalnu devaluaciju učenika srednje škole

Socijalna devaluacija	nikad, nimalo	ponekad malo	srednje 50%	često, pretežno	uvijek u potpunosti	N	Σ	M	SD
17. Primijetim da je učenike strah da će pogriješiti na testu i dobiti slabu ocjenu i da će im se zbog toga svi smijati.	0,00	20,00	24,00	44,00	12,00	25	87	3,48	0,96
18. Primijetim da je učenike strah da pred razredom ne ispadnu glupi više nego da će dobiti slabu ocjenu.	0,00	12,00	12,00	28,00	48,00	25	103	4,12	1,05
19. Primijetim da se učenici boje da će nešto "lupiti" ili "provaliti" pred razredom, pa će dobiti slabu ocjenu i da će im se zbog toga svi smijati.	0,00	12,00	36,00	24,00	28,00	25	92	3,68	1,03
20. Primijetim da se učenici ne vole isticati u razredu i da čekaju da ih nastavnik prozove.	0,00	16,00	16,00	48,00	20,00	25	93	3,72	0,98
21. Primijetim da učenici znaju da će neki dobiti bolje ocjene od njih.	12,00	48,00	24,00	16,00	0,00	25	61	2,44	0,92

Socijalna devaluacija kao sastavni dio straha od ocjenjivanja kod učenika srednje škole se najviše ispoljava u smislu straha učenika da pred razredom

ne ispadnu glupi više nego da će dobiti slabu ocjenu, zatim profesori primijete da se učenici srednje škole ne vole isticati u razredu i da čekaju da budu

prozvani, dok je socijalna devaluacija rjeđe ispoljena kroz znanje učenika da će neki dobiti bolje ocjene od njih kao i kod učenika osnovne škole.

Tabela 9. *Provjera statističke značajnosti za socijalnu devalvaciju učenika po procjeni nastavnika/profesora predmetne nastave u osnovnoj i srednjoj školi*

Socijalna devalvacija	t-test	p	MD
17. Primijetim da je učenike strah da će pogriješiti na testu i dobiti slabu ocjenu i da će im se zbog toga svi smijati.	-4,05	0,00	-1,17
18. Primijetim da je učenike strah da pred razredom ne ispadnu glupi više nego da će dobiti slabu ocjenu.	-5,37	0,00	-1,62
19. Primijetim da se učenici boje da će nešto "lupiti" ili "provaliti" pred razredom, pa će dobiti slabu ocjenu i da će im se zbog toga svi smijati.	-3,00	0,00	-0,93
20. Primijetim da se učenici ne vole isticati u razredu i da čekaju da ih nastavnik prozove.	-5,51	0,00	-1,53
21. Primijetim da učenici znaju da će neki dobiti bolje ocjene od njih.	-3,67	0,00	-0,81

Na osnovu izračunavanja vrijednosti t – testa, njegove statističke značajnosti i razlike aritmetičkih sredina, može se zaključiti (na nivou $p \leq 0,01$) da su svi navedeni oblici socijalne devalvacije statistički značajno izraženiji kod učenika srednje škole u odnosu na učenike osnovne škole, na osnovu mišljenja nastavnika/profesora predmetne nastave, a posebno ispoljavanje socijalne devalvacije kroz strah učenika da pred razredom ne ispadnu glupi više nego da će dobiti slabu ocjenu, ali i kroz činjenicu da se učenici srednje škole u odnosu na učenike osnovne škole ne vole isticati u razredu i da čekaju da ih nastavnik prozove.

3. Diskusija

Psihosomatske reakcije koje često ispoljavaju učenici osnovne škole u smislu straha od ocjenjivanja, na osnovu stavova nastavnika predmetne nastave su sljedeće: za vrijeme ispitivanja učenici se zacrvene, više se znoje za vrijeme ispitivanja, na učenicima osnovne škole je primjetno da noć prije ispitivanja nisu dovoljno spavali. Isto tako učenici srednje škole najčešće imaju sljedeće psihosomatske reakcije: kada odgovaraju za ocjenu ili rješavaju test kod učenika se znoje dlanovi, za vrijeme ispitivanja učenici se više znoje, kao i da se za vrijeme ispitivanja učenici srednje škole zacrvene. Psihosomatske reakcije koje učenici osnovne škole rjeđe ispoljavaju su da dok traje ispitivanje kod učenika srce

ubrzano lupa, da za vrijeme ispitivanja učenici imaju mučninu, kao i da za vrijeme ispitivanja učenicima drhte ruke, a slično je i za učenike srednje škole, i oni rijetko ispoljavaju strah od ocjenjivanja kroz situaciju da im dok traje ispitivanje srce ubrzano lupa, kao i da za vrijeme ispitivanja imaju mučninu i da noć prije ispitivanja nisu dovoljno spavali. Sve psihosomatske reakcije su statistički značajno (na nivou $p \leq 0,01$) izraženije kod učenika srednje škole u odnosu na učenike osnovne škole, na osnovu mišljenja nastavnika/profesora predmetne nastave, a naročito ispoljavanje straha od ocjenjivanja putem znojenja dlanova prilikom odgovaranja za ocjenu ili prilikom rješavanja testa, zatim kod učenika srednje škole za vrijeme ispitivanja drhtanje ruku je češća psihosomatska reakcija nego kod učenika osnovne škole, kao i da kada pomisle na ocjenjivanje učenici srednje škole češće imaju neku mučninu u stomaku nego učenici osnovne škole.

Učenici osnovne škole, strah od neuspjeha kao sastavni dio straha od ocjenjivanja najčešće ispoljavaju u vidu straha od testiranja, zatim kada imaju tremu učenici sve zaborave i ništa ne znaju, kao i da nastavnici primijete da učenici ne vole ispitivanja i da ih i najlakši ispit plaši. I učenici srednje škole najčešće ispoljavaju strah od testiranja, ali i strah da na testovima neće imati dovoljno vremena da odgovore na sva pitanja i da će zato dobiti slabu ocjenu. Oblik ispoljavanja straha učenika

od neuspjeha u vidu da im se kada odgovaraju usmeno ukoče vilice i napnu mišići nije prisutan kod učenika osnovne škole, a rjeđe prisutan oblik je da je učenike strah da neće položiti godinu, dok je za učenike srednje škole najrjeđi oblik ispoljavanja straha od neuspjeha kroz ukočenost vilice i napetost mišića kada odgovaraju usmeno kao i činjenica da ne vole ispitivanja i da ih i najlakši ispit plaši.

Svi navedeni oblici straha od neuspjeha su statistički značajno izraženiji (na nivou $p \leq 0,01$) kod učenika srednje škole u odnosu na učenike osnovne škole, na osnovu mišljenja nastavnika/profesora predmetne nastave, a naročito ispoljavanje straha od ocjenjivanja kroz strah učenika da neće imati dovoljno vremena na testovima da odgovore na sva pitanja i da će zato dobiti slabu ocjenu, zatim učenici srednje škole imaju strah od testiranja općenito, i prije testiranja razmišljaju šta će biti ako ne polože, češće nego učenici osnovne škole.

Za učenike osnovne škole socijalna devalvacija kao sastavni dio straha od ocjenjivanja se najviše ispoljava u smislu straha učenika da će nešto "lupiti" ili "provaliti" pred razredom, pa će dobiti slabu ocjenu i da će im se zbog toga svi smijati, odnosno straha da pred razredom ne ispadnu glupi više nego da će dobiti slabu ocjenu, a za učenike srednje škole dominantni oblici ispoljavanja su strah učenika da pred razredom ne ispadnu glupi više nego da

će dobiti slabu ocjenu, kao i to da se ne vole isticati u razredu i da čekaju da budu prozvani. U osnovnoj ali i srednjoj školi najrjeđe se socijalna devalvacija ispoljava kroz znanje učenika da će neki dobiti bolje ocjene od njih. Navedeni oblici socijalne devalvacije su statistički značajno izraženiji (na nivou $p \leq 0,01$) kod učenika srednje škole u odnosu na učenike osnovne škole, na osnovu mišljenja nastavnika/profesora predmetne nastave, a naročito ispoljavanje socijalne devalvacije kroz strah učenika da pred razredom ne ispadnu glupi više nego da će dobiti slabu ocjenu, ali i kroz činjenicu da se učenici srednje škole u odnosu na učenike osnovne škole ne vole isticati u razredu i da čekaju da ih nastavnik prozove.

Utvrđena je statistički značajna razlika za strah učenika od ocjenjivanja po procjeni nastavnika/profesora predmetne nastave u osnovnoj i srednjoj školi, na nivou $p \leq 0,01$, što znači da je procijenjeno da učenici srednje škole imaju prisutniji strah od ocjenjivanja u odnosu na učenike osnovne škole.

Ovo naše istraživanje je potvrdilo prisustvo straha u znatnoj mjeri, kod učenika i osnovne i srednje škole, kao i u istraživanjima koja su pomenuta u uvodom dijelu ovog rada. Istraživanje koje je provela Marina A. Zubac, 2011. godine u Čitluku i Ljubuškom je pokazalo da više od polovine, tj. 123 (58,02%) učenika ima strah od ispitivanja i ocjenjivanja, a veliki broj učenika ima tremu prilikom ispitivanja kao oblik ispoljavanja straha (32,02%). Istraživanje koje je

provela Bojana Čoso 2012. godine u Rijeci je pokazalo da petina učenika osjeća čest ili uvijek prisutan strah od neuspjeha u školi ili strah od roditeljskih reakcija na ocjene, zatim, da se učenici ne boje određenog školskog predmeta, nego da je njihov strah vezan uz odnos s učiteljem, kao i da dječaci češće doživljavaju strah od škole nego djevojčice koje pohađaju osnovnu školu.

Istraživanje koje su proveli Petar Bezinović i Zrinka Ristić Dedić 2004. godine u četiri županije u Hrvatskoj je pokazalo da oko 50% učenika srednje škole ima strah od školskog neuspjeha koji je svakodnevno prisutan.

Bitno je napomenuti da je naše istraživanje relativno malo, odnosno značajno bi bilo ponoviti istraživanje, ali na većem broju ispitanika, uz osvrt i na podatak o tome da li se strah od ocjenjivanja razlikuje između učenika u zavisnosti od spola i njihovog školskog uspjeha.

4. Zaključak

Urađeno je istraživanje o procjeni straha od ocjenjivanja, a naš cilj je bio dolazak do saznanja o aktuelnom stanju kada je u pitanju strah učenika od ocjenjivanja koji se ispoljava, kako putem psihosomatskih reakcija i socijalne devalvacije tako i kroz strah od neuspjeha, pomoću ispitivanja stavova procjene nastavnika i profesora predmetne nastave uz komparaciju na osnovu toga da li je u pitanju osnovna ili srednja škola, odnosno da li su u pitanju nastavnici ili profesori predmetne nastave, da bi se u

konačnici usmjerili na pronalazak načina za ublažavanje simptoma straha od ocjenjivanja koji predstavlja značajnu otežavajuću okolnost, prvenstveno za učenike, ali i za nastavnike odnosno profesore.

Rezultati su pokazali da na osnovu procjene nastavnika i profesora predmetne nastave učenici srednje škole imaju prisutniji strah od ocjenjivanja u odnosu na učenike osnovne škole, uz veliki utjecaj, i uz pouzdanost 99%. I kada se strah od ocjenjivanja učenika posmatra kroz psihosomatske reakcije, strah od neuspjeha i socijalnu devalvaciju, uz 99% pouzdanosti, se može tvrditi da učenici srednje škole imaju mnogo više izražene kako psihosomatske reakcije tako i strah od neuspjeha i socijalnu devalvaciju kao oblik ispoljavanja straha od ocjenjivanja nego učenici osnovne škole.

Konačan zaključak je da je strah od ocjenjivanja učenika kroz procjenu nastavnika i profesora predmetne nastave prisutniji u srednjoj nego u osnovnoj školi, što znači, da bi trebalo naći način da se ublaži strah od ocjenjivanja prvenstveno kod učenika srednje škole u odnosu na učenike osnovne škole u predmetnoj nastavi.

U daljem radu predlažemo da se istraživanjem obuhvati veći broj ispitanika, da se uporede učenici u razrednoj i predmetnoj nastavi, kada je u pitanju strah od ocjenjivanja, da se u analizu uključe spol učenika i njihov školski uspjeh da bi saznanja bila konstruktivnija i da bi se pronašlo adekvatno rješenje za ublažavanje straha kod učenika.

Literatura

Bezinović, P., Ristić – Dedić, Z. (2004). *Škola iz perspektive učenika: Smjernice za promjene*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja.

Čoso, B. (2012). *Strah od škole i zadovoljstvo učiteljima*. Zagreb: Napredak, 153

(3-4), str. 443-461.

Selimović H., Rodić N., Selimović N. (2013). *Metodologija istraživanja*. Travniki: Univerzitet u Travniku, Edukacijski fakultet.

Trebješanin, Ž. (2008). *Rečnik psihologije*. Beograd: Stubovi kulture. (datum

pristupa stranici 27.12.2015. <http://www.psihoedukacija.rs/recnik>)

Zubac, A., Marina (2011). *Ocjenjivanje kao motivacija za učenje matematike*. Pale: Radovi Filozofskog fakulteta, 13 (2), str. 245-255.

Summary

ESTIMATING THE FEAR OF EVALUATIONS
IN SCHOOLSAmna Bajramović,
Edita Vuković and Harun Herceg

The fear of the achievement evaluation is ever present and relevant issue at schools. To what extent and in what manner the fear of evaluation is manifested in students of elementary and secondary schools, as estimated by the teachers, represents the subject matter of this article. Survey method was used and the respondents were teachers from a elementary school in Travnik and a high school in Jajce. It's a transversal study. Respondents voluntarily participated in the research. In addition to basic data on the respondents, the research tool contains a scaling factor of 21 items on the fear of evaluation, which is divided into three subscales of psychosomatic reactions, fear of failure and social devaluation. The results of the research show that the fear of evaluation is present in students significantly, but also it shows that all three forms of manifestation of fear of assessment: psychosomatic reactions, fear of failure and social devaluation are more present or more intensive in secondary school pupils than is the case students attending elementary school, with 99% reliability. The conclusion is that a way should be found to alleviate the fear of being evaluated primarily in secondary school students where the extent of fear of assessment is more alarming. Our proposal for any future research on this topic is to have a larger number of respondents, to compare students in general class- teaching and subject-teaching, to include in the gender question in the analysis and the overall academic achievement of students in order to find an adequate solution to this problem.

Key words: fear, evaluation, students, teachers, school

الموجز

تقويم الخوف من التقويم

آمنة بايراموفيتش وإديتا فوكوفيتش وهارون هيرتسيغ

إن الخوف من التقويم مسألة دائمة الحضور في التعليم، وإن موضوع هذا البحث هو التعرف على مدى الخوف من التقويم ومظاهره عند التلاميذ في المدارس الابتدائية والثانوية، وذلك بناء على تقويم المعلمين والمدرسين.

وقد اتبعنا في هذا البحث طريق استطلاع آراء المعلمين والمدرسين في المدرسة الابتدائية في ترافنيك والمدرسة الثانوية في يابيتسي، وكانت مشاركة المستطلعة آراؤهم في البحث اختيارية، وتضمنت أداة البحث البيانات الأساسية للمستطلعة آراؤهم إضافة إلى سلم مكون من 21 مادة عن الخوف من التقويم، وقد تم تقسيمه إلى ثلاثة أقسام هي: ردود الأفعال النفسية والجسدية، والخوف من الرسوب، وانخفاض القيمة الاجتماعية.

وتشير نتائج البحث إلى حضور بارز للخوف من التقويم عند التلاميذ، وأن الأشكال الثلاثة للخوف من التقويم: ردود الأفعال النفسية والجسدية، والخوف من الرسوب، وانخفاض القيمة الاجتماعية، هي أكثر حضوراً وأشد حدة عند تلاميذ المرحلة الثانوية، قياساً إلى تلاميذ المرحلة الابتدائية، وبلغت نسبة الدقة في صحة المعلومات 99%.

وتفيد النتيجة أنه ينبغي إيجاد طريقة يخفف بها الخوف من التقويم عند تلاميذ المرحلة الثانوية أولاً بالقياس إلى تلاميذ المرحلة الابتدائية.

ونقترح أن تشمل الأبحاث الجديدة شرائح أوسع من المستطلعة آراؤهم، مع المقارنة بين المواد العامة والخاصة، مع تحليل جنس التلاميذ ونجاحاتهم، من أجل التوصل إلى حل مناسب للتخفيف من حدة الخوف من التقويم عند التلاميذ.

الكلمات الرئيسية: الخوف، التقويم، التلاميذ، المدرسون، المدرسة.